

För att säkerställa områdets friluftsvärden är det viktigt att bibehålla alla oexploaterade stränder och att behålla/öka tillgängligheten till stränder på öar som kan nås med allmänna färdmedel. Se även avsnitten *Skydd av natur* och *Skärgården*.

Yttre delen av Stockholms skärgård

Rekommendationer

- Stor restriktivitet för ny- och tillbyggnader ska iakttas i den yttre skärgården och övriga delar av riksintresseområdet.
- Lokalisering av anläggningar för vattenbruk underordnas naturvårdens och friluftslivets intressen.
- Stor restriktivitet gäller mot muddringar och deponering av massor.
- Att vidmakthålla och utveckla den befintliga skärgårdsbefolkningens utkomstmöjligheter.
- Stora krav sätts på samordning och helhetssyn vid utbyggnad av telekommunikationsmaster. I områden utan permanentboende är riksintresse för natur- och friluftsliv överordnat intresse för telekommunikation.
- Inga nya större anslutningar till elnätet tillåts inom i dag ej anslutna områden.
- Friluftslivets nyttjande av riksintresset underordnas de faunistiska, florsitiska och vetenskapliga bevarandevärdena. Enbart små åtgärder för friluftslivet som t.ex. sopmajor kan anordnas.
- Större sammanhängande slutavverkning av skog bör undvikas. Avverkning av sumpskogar, skogar på fastmarksholmar och i kantzoner bör ej utföras.
- Bevarandet av våtmarkernas värde kräver att hydrologin skyddas mot dränering, vattenreglering, dämning och torvtäkt.

Ytterskärgården är av riksintresse för både naturvård och friluftsliv. Området har en lång hävd med stora kulturella värden men kan ändå betecknas som relativt oexploaterat. Genom ytterskärgårdens orördhet och vidsträckt areal utgör det ett viktigt referensområde. Området har utomordentligt stora värden och är intensivt utnyttjat av det båtburna friluftslivet. Skärgårdsstiftelsens markinnehav är tillsammans med lokalbefolkningens fortsatta hävd grunden för riksintressets fortlevande.

Följande utpekade kärnområden finns inom riksintresset

- Stora och Lilla Nassa skärgård och Björkskärs skärgård.
- Storö – Bockö – Lökaöområdet.
- Sandhamn – Biskopsö, Villinge – Boskapsö – del av Runmarö.

Kommunens inriktning är att ingen ny exploatering får komma till stånd i dessa områden. Avstyckning av tomter och ny bebyggelse kommer att prövas restriktivt. Sandhamn är det sista bofasta samhället mot ytterskärgården. Sandhamn är ett levande samhälle av stor vikt för båtfolket och som kommunikationscentrum och arbetsplats för skärgårdsbefolkningen. En riktad utveckling av Sandhamn kan ske i enlighet med riksintresset.

En stor del av den bofasta befolkningen i Nämdö skärgård bor inte på själva Nämdö utan på kringliggande öar. Nämdö skärgård ingår i den yttre delen av Stockholms skärgård. Viss utveckling ska medges på de öar som är bebodda idag för att möjliggöra fortsatt permanentboende. Detta förhållande gäller även större delen av Runmarö. För vidare rekommendationer läs även särskilda avsnitt för Svartsö, Sandhamn, Runmarö och Nämdö.

Långviksträsk

Rekommendationer

- Långviksträsk avsätts som statlig naturreservat.

Långviksträsk och Stormossen är ett av de största och mest orörda myrkomplexen i länet. Området är med i den nationella myrskyddsplanen och också föreslaget av regeringen som Natura 2000-område. Långviksträsk är referenssjö i länsstyrelsens tidsserieövervakning.

Länsstyrelsen arbetar med att bilda naturreservat av Långviksträsk och Stormossen med tillhörande skogsnyckelbiotoper. Kommunen är positiv till reservatsbildningen. Det är viktigt att inom Långviksträsks avrinningsområde som helhet vara mycket restriktiv med att tillåta några verksamheter som kan påverka hydrologi och vattenkvaliteten i sjön och myrkomplexet. Vishamnsbäcken som avvattnar området är lek område för havsöring.

NATURA 2000

Natura 2000 är ett nätverk upprättat av EU för skydd av arter och deras naturområden. Målsättningen är att säkerställa skydd åt alla olika biotoper och arter representerade inom EU. Alla Natura 2000-områden klassas som riksintresse för naturvård enligt MB 3:6 i och med att regeringen fattar beslut om införlivning av EU:s Natura 2000-direktiv.

Rekommendationer

- De av regeringen beslutade Natura 2000-områden behandlas som riksintressen där hänsyn tas till områdets specifika värden.

Av regeringen antagna områden:

- Bullerö – Bytta
- Långviksträsk
- Saltarö – Skärmarö
- Skeviks Grotta
- Stora Nassa
- Villinge – Boskapsö
- Västerholmen på Gällnö
- Norra Nämdö
- Storängsudd
- Storön – Långholmen – Kalvholmen
- Snäve (Möja)

Områden som ingår i Natura 2000 skall på sikt ges ett områdeskydd enligt miljöbalken eller på något annat sätt erhålla ett motsvarande stärkt skydd.

Utöver Natura 2000 är Stora Nassa upptagen på listan över CW-områden (The Ramsar Convention of Wetlands) som är en lista över internationellt mycket viktiga fågelområden.

VÄGAR

Väg 222 och 274 mellan Stockholm och E18 tjänar för omledning av tunga dispensfordon. Vägverket väntas därför föreslå att sträckan pekas ut som väg av riksintresse i sin pågående översyn. Beslut väntas under 2003.

FÖRSVARET

I Värmdö kommun finns ett flertal områden där försvaret kommer att hävda sina intressen, se karta under avsnittet om försvarets verksamhet. Bland dessa utgör Myttinge skjutfält och Korsö utanför Sandhamn områden som är av riksintresse för totalförsvaret. Lagen säger att mark- och vattenområden som har betydelse för totalförsvaret så långt som möjligt ska skyddas mot åtgärder som kan påtagligt motverka totalförsvarets intressen. Områden som är av riksintresse på grund av att de behövs för totalförsvarets anläggningar ska skyddas mot åtgärder som påtagligt kan försvåra tillkom-

sten eller utnyttjandet av anläggningarna. Riksintresset kan också hävdas utanför fältets gräns för att säkerställa verksamheten. För t.ex. Myttinge skjutfält utgör bullerkurvan, dvs. det samlade bullret som tillståndet medger, gränsen för riksintresset.

FISKE

Möja och Harö skärgård är av riksintresse för fisket. Här finns viktiga reproduktionslokaler för flera fiskarter.

Rekommendationer

- Strandskyddet bör utökas till 300 meter i vattnet i områden med grunda bottnar.
- Muddring bör ej ske i området.

FARLEDER

Farleden från Sandhamn in mot Stockholm samt farleden Kanholmsfjärden – Landsort är av riksintresse för kommunikationer.

Rekommendationer

Vattenområdet och stränderna ska så långt som möjligt skyddas mot åtgärder som försvårar eller motverkar ett långsiktigt hållbart nyttjande av farlederna.

KULTURMILJÖER

Det finns femton områden i Värmdö kommun som är av riksintresse för sin kulturmiljö. Se vidare i kapitlet om kulturmiljöer.

Kulturmiljöer av riksintresse

Det finns cirka 1 700 områden i hela landet som valts ut som riksintressanta kulturmiljöer i ett samarbete mellan länsstyrelserna, läns museerna och riksantikvarieämbetet. Enligt lagen ska sådana områden skyddas från åtgärder som påtagligt kan skada kulturmiljön. Områdena måste kunna få förändras, för att kunna brukas av sina invånare, men förändringarna ska ske i linje med områdenas speciella värden. Det är kommunen som primärt är ansvarig för att dessa kulturmiljöer med sina årsringar också i framtiden finns kvar i ett avläsbart skick. I Värmdö har 15 områden valts ut som riksintressanta för sina kulturmiljövärden.

Rekommendationer

- Utökad lovplikt ska på sikt införas i alla områden av riksintresse för kulturvården. Lovplikten ska regleras med områdesbestämmelser eller detaljplaner.
- Detaljplanearbeten pågår för:
  - Gustavsberg
  - Sandhamn
- Insatser i övriga områdena bör ske i följande turordning:
  - Möjas byar (speciellt Löka)
  - Harö by
  - Svartsöarkipelagen
  - Aborrkroken
  - Grinda

Förutsättningar

Det bästa sättet att vidmakthålla en kulturmiljö är att den får leva och brukas. Det mår byggnader och landskap bättre av än att de får förfalla och växa igen. Kulturmiljön bör även ha plats för årsringar från vår tid. Ur kulturmiljövårdande synpunkt är det alltså bra med en bofast befolkning som kan leva och verka året runt i historiska miljöer.

Plan- och bygglagens föreskriver i 3:12 kap att alla byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av denna karaktär, inte får förvanskas.

Kommunen är ansvarig för att detaljplaner och/eller områdesbestämmelser tas fram, om det krävs för ett aktivt bevarande. Syftet är att få en dialog med fastighetsägaren om bevarande. Utökad lovplikt är inte ersättningsgrundande.

Även måttliga, ej bygglovskrävande, åtgärder kan omedvetet medföra en successiv förvanskning av miljöerna och dess historiska värden. Det är viktigt att informationsmaterial för de boende om kulturmiljöernas värden och hur de ska bevaras tas fram. Kulturkontoret har tagit fram bevarandeprogram för Sandhamn samt för Tallåsen och norra bruksgatorna i Gustavsberg. Programmen utgör också underlag för detaljplanearbete. Detaljplane- och områdesbestämmelser med utökad lovplikt, vilket exempelvis kan gälla omfärgning och underhåll, ger kommunen möjlighet att innan åtgärderna genomförs pröva om de påverkar de kulturhistoriska värdena.

Snabba förändringar som innebär negativa effekter på kulturmiljöns utpekade värden pågår t.ex. i delar av

det riksintressanta Gustavsberg, bl.a. områdena Tallåsen och Höjdagen, och på Norra Lagnö. En del skärgårdsbyar befinner sig också i farozonen som t.ex. Sandhamn.

De femton områden som staten utpekat som riksintressanta kulturmiljöer i Värmdö kommun har valts ut med följande motiveringar:

1. Beatelund

Herrgårdsmiljö som visar en karolinsk anläggning av mindre mått, med representativ herrgårdsbebyggelse och park, i det småbrutna landskapet i Stockholms innerskärgård.

2. Bullerön – Långviksskär

Kust- och skärgårdsmiljö samt sommarnöjesmiljö som visar näringsfång och levnadsbetingelser i ytterskärgården, med permanent bosättning baserad på jordbruk, jakt och fiske, och säsongsfiske. Miljön upptäcktes av och blev ett av de huvudsakliga motiven för konstnärer under 1800-talets slut och det tidiga 1900-talet.

3. Djurhamn – Djurö kyrka

Skärgårdsmiljö, ett av mellanskärgårdens viktigaste knutpunkter, känd sedan medeltiden, och med skärgårdens äldsta bevarade kapell vid den enda inseglingsleden till Stockholm för större fartyg intill 1600-talets början.

4. Grinda

Sommarnöjesmiljö av socialhistoriskt intresse med uthyrningsstugor uppförda på 1940- och 1970-talen av Stockholms stad för att användas som friluftsområde av storstadsborna.

5. Gustavsberg

Brukssamhälle med obruten industriell verksamhet sedan 1820-talet. Samhället är präglat av 1800-talets patriarkaliska grundsyn och 1900-talets folkhemstankar som KF, Konsumentföreningen, genomförde. I området ingår även sommarnöjesmiljö med villor från 1870- och 1880-talen vid Farstaviken väster om samhället. Dessa speglar tidens arkitekturströmningar, bl.a. den fornnordiska stilen.

6. Harö

Skärgårdsmiljö med den stora byn Harö och tillhörande marker som visar skärgårdsbefolkningens levnadsbetingelser med det sammansatta näringsfånget baserat på jordbruk, fiske och jakt. Man ser hur bosättningsmönstret anpassats till de förutsättningar som landhöjningen och jordbruksreformer gav.

7. (Husarö – Ingmarsö) – Svartsö – Gällnö – Hjälmo

Skärgårdsmiljö som visar den mångsidiga ekonomi som uppstått som en följd av mellanskärgårdens speciella topografiska förutsättningar, samt de bosättningsmönster och levnadsförhållanden detta skapat alltsedan medeltiden.

8. Ingarö

- A. Herrgårdsmiljön Lämshaga som speglar ett säteri från den tidiga stormaktstiden.
- B. Ingarö sockencentrum med typisk skärgårdskyrka i trä från 1792, som skapades på initiativ av och bekostades av innehavarna till Beatelunds säteri och som visar på de stora herrgårdarnas betydelse för bygdens utveckling.

9. Möja – Bockö – Lökaön

Skärgårdsmiljö som speglar fiskarböndernas livsvillkor i de yttre delarna av Stockholms mellanskärgård och i ytterskärgården, det mångsidiga näringsfång som följt av de speciella topografiska förutsättningarna och de bosättningsmönster detta skapat alltsedan medeltiden.

10. (Norra Boo – Vaxholm) – Oxdjupet – Lindalssundet

Farledsmiljö utmed inloppet till Stockholm via Vaxholm, som speglar skärgårdens betydelse för huvudstadens sjöfart, livsmedelsförsörjning och rekreativliv, som ger en bild av levnadsbetingelserna för innerskärgårdens befolkning alltsedan medeltiden och som visar Stockholms utbyggnad mot öster. Här kan levnadsförhållanden för olika sociala skikt utläsas, liksom utvecklingen inom transportteknik och arkitektur.

Militär miljö med försvarsanläggningar utmed farleden in mot Stockholm. Smörasken vid Stenslätten utgör statligt byggnadsminne.

11. Sandhamn – Grönskär

Kommunikations- och sommarnöjesmiljö i ytterskärgården med skärgårdssamhället Sandhamn som sedan åtminstone 1700-talet varit lots- och tullstation och den yttersta samhällsutposten mot Östersjön. Kring

sekelskiftet utvecklades Sandhamn till en populär, kunglig sommarnöjesmiljö och ett centrum för segelsporten.

Grönskärs fyr, Korsö torn och tullhuset i Sandhamn utgör statliga byggnadsminnen.

12. Siggesta – Sund

Herrgårdslandskap med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet som främst präglas av 1800-talets senare del och som visar på levnadsbetingelserna för mindre herrgårdar i Stockholms mellanskärgård.

13. Ytterskärgårdens jakt- och fiskeplatser

Område som visar betydelsen av den säsongsvisa jakten och fisket i ytterskärgården för skärgårdsbefolkningens försörjning till in på 1900-talet, ett regionalt särdrag för Stockholms och mellersta Östersjöns skärgårdar.

14. Uppeby – Nore

Kust- och skärgårdsmiljö med två skärgårdsbyar som visar på landhöjningens effekter för bebyggelsemönstret, den äldre Uppeby och Nore som uppstått vid mitten av 1800-talet genom att några gårdar från Uppeby flyttades ner till vattnet. I området finns också spår efter kalkhanteringen vid Nore, sannolikt med medeltida anor. Ett tidigt industriminne och en sällsynt näring i Stockholms skärgård. Kalkbrott, lämningar efter ugnar och andra anläggningar som hör till den industriella verksamheten utgör riksintresset.

15. Överby – Abborrkroken

Sommarnöjesmiljö med sportstugeområde från 1930- och 1940-talen som visar hur man började att i större skala bygga ut samlade områden med fritidsbebyggelse i Stockholms skärgård genom att köpa upp egendomar och stycka dem i tomter.

Kulturmiljöer av lokalt intresse

I kommunen finns förutom de kulturmiljöer som staten utsett som riksintressanta, ett stort antal kultur miljöer som är intressanta ur ett kommunalt perspektiv. I en tid med snabba förändringar i bebyggelsen är det särskilt viktigt att skydda värdefulla kulturmiljöer från ingrepp som för evigt förstör helheten och tydligheten. Med många nya kommuninvånare utan rötter i kommunen, är det extra viktigt att kunna avläsa bygdens historia för att skapa förankring och känsla för den nya hemkommunen. De lokala kulturmiljöerna behöver samma skydd som de kulturmiljöer som klassats som riksintressanta.

Mål

- Främja den lokala kulturella identiteten.
- Öka medvetenheten om historiska sammanhang och estetiska värden.
- Skapa en god kontinuitet av den yttre miljön.
- Värna kulturmiljöerna.

Rekommendationer

Med utgångspunkt från miljöbalkens bestämmelser att markområden som har kulturvärden så långt möjligt ska skyddas (MB 3:6) avser kommunen att:

- Upprätta detaljplan eller områdesbestämmelser för Stavsnäs by och Norra Lagnö.
- Upprätta bevarandebestämmelser för de områden på Runmarö och Nämndö som utpekats som kulturhistoriskt värdefulla i kommunens kulturmiljöprogram.

- Läns museets utredning *Kulturmiljöer i Värmdö kommun – underlag för översiktsplan och områdesbestämmelser* (Rolf Källman 1989) är fortfarande aktuell och ska tillämpas i planarbetet.
- Bevarandeprogram och bestämmelser ska föregås av bebyggelseinventeringar.
- Informationsmaterial i form av bevarandeprogram ska utarbetas för de olika områdena under ledning av kulturkontoret.
- Ett informationsmaterial för fastighetsägare om hur man bygger i skärgårdsmiljö ska utarbetas under ledning av kulturkontoret.

Förutsättningar

Stiftelsen Stockholms läns museum och Värmdö kommun tog år 1987 fram ett kulturmiljöprogram kallat *Skärgårdsbygd*. 56 miljöer som tillsammans berättar om hur människor har levt och verkat i kommunen har pekats ut som speciellt intressanta för sina kulturhistoriska värden. Några av dem är klassade som riksintressen men övriga är också av stort intresse att bevara och skydda i ett mer lokalt perspektiv.

Målsättningen med ett kulturmiljöprogram var att det skulle vara vägledande vid samordningen av de insatser som behövs i arbetet med att bevara, vårda och sprida kunskap om kulturmiljöerna. Underlaget har beaktats vid bygglovgivning, detaljplanarbete och i andra planeringssammanhang. En del av underlaget är inte aktuellt längre, miljöer har förstörts med rivningar eller olämplig nybyggnation som kunnat tillkomma då det inte funnits juridiska möjligheter att hindra dem,

till exempel detaljplaner eller områdesbestämmelser.

Ett bevarandeprogram för Stavsnäs by har tagits fram av kulturkontoret år 1999. Här finns beskrivningar av den gamla bebyggelsen och rekommendationer för hur den kan bevaras. Det kan finnas fler miljöer som vi idag tycker är kulturhistoriskt intressanta, till exempel fritidshusområden från 1900-talets mitt. Här har Värmdö spelat en viktig roll i landets historia. Det var på 1900-talet som svenskarna fick lagstadgad semester och kommunens fritidshusområden är tydliga exempel på hur många valde att använda sin ökade fritid.